

JEAN ROBERT ARMOGATHE

Ponovno branje kardinala Newmana

Knjiga kardinala Newmana z naslovom Ideja Univerze (1851) je postala klasika. Prav je, da jo sto petdeset let kasneje ponovno preberemo in v njej prepoznamo tiste veljavne elemente, ki jih lahko še danes vključimo v razmislek o univerzi.

Od vseh knjig kardinala Newmana je Ideja univerze doživela največ izdaj in prevodov¹. Vendar so tudi pri tej knjigi pogosto uporabljali le naslov in redki so tisti, ki so knjigo prebrali ali jo navajajo. Kljub temu še stoletje in pol po njeni objavi vedno služi kot referenca.

Ideja univerze postavlja tri vrste vprašanj: a) vprašanje nastanka besedila, s katerim se ne bomo ukvarjali (nekaterih predavanj Newman nikoli ni izrekel in jih je ob različnih izdajah tako ali drugače priredil); b) zgodovinske razmere, v katerih je besedilo nastalo, ki jih je dobro na kratko priklicati v spomin, ker pripomorejo k pravilni oceni dela²; c) vsebina samega dela, ki kliče k premisleku o še aktualnih delih knjige in tistih, ki so že zastareli. Delo je raznotero, njegov nastanek so spremljali dodatki in obžalovanja, predvsem pa tragični nesporazum, na katerem je slonel irski načrt ustanovitve katoliške univerze, ki je stalno izkrivljal Newmanov govor. Na začetku projekta je nadškof Armagha, msgr. Cullen, Newmana prosil za ta predavanja z namenom, da bi diskvalifici-

---

Jean-Robert Armogathe (1947) je pariški duhovnik, profesor zgodovine religioznih in znanstvenih idej na Ecole pratique des hautes études (Pariz) med leti 1970 in 2012. Povzetki njegovih štiridesetih let poučevanja so bili objavljeni leta 2012 pri založbi Brepols. Je član uredniškega odbora francoske izdaje revije Communio. – Njegov članek Newman revisité, v: Revue catholique internationale Communio 38 (2013) 17–26 je prevedla Jasmina Rihar.

ral tako imenovane »mešane« univerze (se pravi nekonfesionalne univerze), ki so jih ustanovljali Angleži.

Zgodovinski okvir

Spomnimo se, v kakšnih razmerah je Newman leta 1851 predaval o vprašanju univerze. Del visokošolskega izobraževanja je v Veliki Britaniji do leta 1871 ostal konfesionalen. Pogoj za pridobitev magistrskega naziva na univerzah v Oxfordu, Cambridgeu ali Durhamu je bil priznavanje 39. členov anglikanske Cerkve. Rimski katoličani, »odpadniki« (protestanti, ki niso anglikanci) in seveda nekristjani so se morali ali odpovedati nadaljevanju študija na teh odličnih ustanovah ali se proglasiti za anglikance in tako pridobiti naziv. Vlada Sira Roberta Peela se je zavedala težavnosti položaja in je zato z aktom Irske univerze leta 1845 ustanovila najprej dve (nato tri) ustanovi »Kraljičin kolegij« in »Kraljičino univerzo« v Dublinu, ki nista delali verske diskriminacije. Irski katoliški škofje so imeli deljene poglede: eni so bili za sprejem in podporo tovrstnim ustanovam ter so iz njih želeli narediti predvsem katoliške ustanove (takšno je bilo mnenje dublinskega nadškofa), drugi so bili za to, da se ustanovi samostojna katoliška univerza, za kar se je zavzemal nadškof Armagha, msgr. Paul Cullen (1803–1878). Na sinodi v Thurlesu (1850) so se z enim glasom večine odločili za drugo možnost in kardinala Newmana pozvali, naj postane rektor nove ustanove s sedežem v Dublinu. Po smrti dublinskega nadškofa je škofovsko palico prevzel msgr. Cullen, kar je pospešilo ustanavljanje nove univerze, ki je svoja vrata odprla leta 1854. Papež Pij IX. jo je podprl v več dokumentih (med drugim v okrožnici *Optime Noscitis* z dne 20. marca 1854). Newman se je hitro zavedel velikega nesporazuma med njim in Paulom Cullenom (ki je leta 1852 postal dublinski nadškof, leta 1866 pa kardinal). Leta 1857 je Newman podal svoj odstop. Bil je talec razdeljenosti irskih škofov in sanjal o katoliškem in humanističnem Oxfordu, medtem ko so škofje in irska javnost želeli študente srednjega razreda vključevati

v visoke poklicne šole (prava in medicine). Predavanja, ki jih je imel v podporo ustanovitve nove univerze, tako ostajajo njegov najtrajnejši prispevek k projektu (skupaj s cerkvijo St. Stephen's Green, ki jo je zaupal prijatelju in arhitektu Johnu H. Pollenu³).

»Znanje je samo sebi namen«

Ideja univerze s svojo vizijo izoblikovanja višjega uma, ki bi bil čudovito podkovan v humanistiki, ni utopična. Vsebuje programske elemente, ki so še danes veljavni. Osnovno načelo je Newman vzal pri Ciceronu⁴ in sicer, da « mora biti znanje samo sebi namen. » Temu načelu zlahka pritrđimo in obžalujemo prehitro specializacijo nekaterih predmetov višjega izobraževanja. Vendar so temu načelu po drugi strani lahko oporekali. Ali znanje daje prostor poeziji, umetnosti? Ali čisto razmišljanje ni preveč sterilno? Newman je tudi sam priznaval to nevarnost:

»Žal! Kaj v življenju delamo drugega, kakor da iz potrebe ali dolžnosti pozabljamo poezijo sveta in vse bolj dostopamo le do njenega prozaičnega vidika. Takšno izobrazbo prejemamo kot dečki in kot možje, v življenju in v našem delovnem kabinetu ali knjižnici, v našem čustvovanju, ciljih, upih in spominih« (II, iv, 1).

Umetnostna zgodovina, antropologija, nevroznanosti, psihoanaliza in psihiatrija so pridobile mesto med univerzitetnimi disciplinami. Če se je po eni strani spremenil način podajanja znanja, so se po drugi strani iste miselne operacije indukcije in dedukcije začele uporabljati v novih disciplinah, s čimer se krog znanja širi, kar je tudi naloga univerze.

Newman je odklanjal škotske avtorje zaradi njihovega utilitarizma in je bil celo proti temu, da bi znanstveni napredek pomenil resnični in najvišji cilj univerze. V dobesednem pomenu njegovega temeljnega načela ima prav in ta cilj gotovo predstavlja znanje samo, vendar so danes najboljše univerze tiste, ki imajo močno razvito raziskovalno dejavnost. Ločevanje na univerze in akademije (v nekaterih vzhodnoevropskih državah) ali na znanstveno raziskovalne

centre (v mnogih zahodnoevropskih državah) se je za univerzo izkazalo kot usodno. To je bil tudi razlog za ustanovitev »mešanih enot« (univerze in nacionalnih znanstvenoraziskovalnih centrov), ki naj bi omogočile pretok raziskovanja na univerze.

Poučevanje religije

Kaj je s teologijo? Beseda ima pri Newmanu različne pomene. V kontekstu univerzitetnega študija je Newman jasno poudaril, da univerza ni »ne samostan ne semenišče« (I, ix, 8). Zdi se mi, da moramo s tem razumeti tako imenovane religiološke znanosti. Za katoliško univerzo pa Newman predlaga, da bi v učni načrt vključili poučevanje religije, vendar dodaja: »Iz posvetnih fakultet bi izključil poučevanje dogem in bi namesto tega uvedel široko poznavanje verskega nauka, kot ga najdemo v katekizmih ali študijah laikov« (II, iv, 4–3).

Newman v resnici predlaga dve različni stvari. Poučevanje religije za mlade katoličane, ki hodijo na katoliško univerzo in poučevanje, ki ga danes imenujemo »poučevanje verstev« v različnih disciplinah (tudi literarnih)⁵.

Drugo točko smo v Franciji dolgo časa ignorirali in v svojem poročilu z naslovom *O poučevanju verouka na laiških šolah* (2002) je Régis Debray opozoril na vrzel in predlagal njeno zapolnitev. Že pred nekaj desetletji je trden prijem laiškosti v Franciji popustil in poučevanje verskega nauka, svetopisemske zgodovine in eksegeze ter »sakralnih« jezikov je postalo normalen del univerze. Na Collège de France so leta 1879 ustanovili katedro zgodovine religij, temu je sledil oddelek za verske znanosti na *l'Ecole pratique des hautes études* leta 1886, kar tudi ni bilo omejeno le na *grands établissements* [najprestižnejše francoske visokošolske ustanove]. Henri-Irénéé Marrou je že od leta 1945 na Sorboni poučeval *Zgodovino krščanstva* in imel veliko študentov. Doktorski študij zgodovine je zgodovino religije kmalu vključil v svoj program. V literarno zgodovino so vključili avtorje, kot sta Frančišek Saleški in Bossuet, zadnja leta

pa na programih doktorskega študija filozofije najdemo svetega Avguština (2005⁶, 2013), svetega Tomaža Akvinskega (2004, 2010) in svetega Anzelma.

V Franciji se je velika protiklerikalna večina pridružila nasprotovanju škofov proti ukinitvi teološke fakultete na Univerzi v Parizu, ki jo je pokopala ustanovitev Katoliškega inštituta leta 1875. Dejansko si težko predstavljamo, kako bi škofje pristali na to, da katoliško teologijo, katere cilj je izobrazba duhovščine, poučujejo brez njihovega nadzora. Še danes morajo duhovniki, ki poučujejo cerkvene predmete, zapriseči zvestobo. Dejstvo, da je kardinal Lustiger v Parizu ustanovil Stolno šolo (1984), enakovredno fakultetam Katoliškega inštituta in Jezuitskih fakultet *Centre Sèvres* (1932), kaže na zapletenost tega vprašanja. Poleg številnih visokošolskih ustanov študij verskih znanosti poteka še v Parizu na treh omenjenih kanonskih ustanovah.

Za sklep o odnosu med univerzo in Cerkvijo spomnimo, da so bile univerze večinoma ustanovljene proti volji škofovskih oblasti (Bologna, Montpellier in Oxford niso nastali iz stolnih šol, Oxford in Montpellier, kasneje pa tudi Cambridge, so bili podrejeni oddaljenim škofovskim sedežem Lincolnu, Maguelonnu, Elyu⁷). Škofom, ki so bili veroučitelji v svojih škofijah,⁸ so univerze nasproti postavile profesorje teologije. V 16. in 17. stoletju so se Louvain, Pariz in Salamanka postavljale po robu cerkvenemu učiteljstvu Rima in posameznih škofij.

Poslanstvo univerze

Na splošno daje Newman poudarek poslanstvu univerzitetnega izobraževanja. Poudarja naloge in odgovornost profesorjev do študentov. Teoretiki univerze prepogosto razmišljajo v smeri doktorandov in nadpovprečnih študentov. Newman se dobro zaveda, da maso študentov tvorijo študenti, ki so ravnokar končali srednjo šolo⁹. Nanje prežita dve nevarnosti: da bi jih prehitro potisnili v kratek študij, v hitro poklicno specializacijo – ki sicer ponuja do-

bre zaposlitvene možnosti – ali da bi se zaustavili na nekakšnem »kulturnem parkirišču«, kjer bi študentje čim dlje odlagali izkušnjo brezposelnosti (in s tem hkrati izboljševali uradne statistike) ter predvsem na področju družboslovja ne bi prišli do konkretne diplome.

Na prvi pogled je Newmanov ideal namenjen elitam – po vzoru oxfordske univerze, po kateri je čutil nostalgijo. Vendar je bila univerza v Dublinu namenjena srednjemu razredu in bi po idejah škofov, ki so jo ustanovili, morala predstavljati sredstvo za vzpon na družbeni lestvici.

Univerza ima namreč do družbe neke obveznosti. Ob nekaterih Newmanovih stavkih bi lahko pomislili, da je Newman verjel, da »najboljša vzgoja inteligence posameznega študenta hkrati tista, ki ga najboljše usposobi za izvajanje družbenih dolžnosti« (I, vii, 10) tudi na škodo dolžnosti, ki jih mora univerza kot ustanova izpolnjevati do družbe, tako na lokalni kot na nacionalni in mednarodni ravni. Ali gre le za vzgojo *gentlemanov*? V resnici Newman poudarja, kaj univerza v Dublinu prinaša celi Irski ter da ima ustanova nacionalne razsežnosti. Danes lahko dodamo tudi mednarodno razsežnost z učenjem jezikov in mobilnostjo profesorjev in študentov.¹⁰

Vendar nas vprašanje odnosa do družbe neizogibno pripelje do spraševanja o poklicni usmerjenosti. Vemo, da je Newman, ko je preučeval povezave znanja in poklicnih sposobnosti (*professional skills*), odklanjal uporabnost kot prvi namen študija. V njegovem času je potekala živahna razprava med utilitarističnim pojmovanjem (ki ga je zagovarjal Locke) in »liberalnim« pojmovanjem. Ne verjamem, da je tovrstna razprava danes še aktualna. Na večini evropskih univerz so prva leta zasnovana kot uvodni študij, ki ponuja širši nabor znanj in metod. Pogosto so Newmanove ideje poenostavljali in prav je, da povzamemo njegovo pojasnilo: »Ko pravim, da pravo ali medicina nista cilj univerzitetnega študija, s tem ne mislim, da se na univerzi ne bi smelo poučevati prava ali medicine. Kaj naj bi univerza poučevala drugega, če ne posameznih disciplin? S poučevanjem posameznih ved poučuje celotno védenje. Pravim le, naj bo razlika med profesorjem, ki poučuje

pravo, medicino, geologijo ali ekonomijo na univerzi, in tistim, ki jo poučuje zunaj univerze. Slednji je lahko bolj izpostavljen nevarnosti, da se zapre v svojo panogo in poučuje izključno z vidika pravnika, zdravnika, geologa ali ekonomista. Na univerzi pa mora profesor bolj natančno razlikovati med svojim univerzitetnim delom in specializacijo. Svojo vedo bi moral podajati, če lahko tako rečem, z neke visoke ravni. S svojim pogledom bi moral zaobjemati znanje kot celoto. Tekmovalnost z drugimi vedami ga varuje pred pretiravanjem s svojo lastno in mu pri poučevanju tudi služi. Vse to mu omogoča, da svoj predmet podaja s filozofsko perspektivo in z bogatimi sredstvi, ki bolj kot iz njegove specializacije izhajajo iz njegove liberalne vzgoje.« (I, vii, 6).

Vidimo, da sodelovanje med vedami vsem prinaša sadove. V tem smislu trud, ki ga zadnja desetletja vlagajo v interdisciplinarnost, odgovarja tej potrebi, ki je na določenih področjih eksaktnih znanosti postala nujna in kjer skupaj delajo matematiki, fiziki, kemiki in biologi ter se pri svojem delu za pomoč obračajo na primer na sociologe ali pravnike.

Univerza se je v tem pogledu razširila. Po eni strani s permanentnim izobraževanjem ni več namenjena izključno mladim, po drugi strani s svojim zanimanjem za podjetništvo, kjer se univerze vse bolj povezujejo s podjetji in iščejo možnosti za tvorno vključevanje podjetij v delo univerze. Po začetnem nezaupanju se v Franciji tovrstno sodelovanje vse bolj uspešno razvija, zaenkrat predvsem na področju poklicnega izobraževanja.

Druga poslanstva univerze: ohranjanje in širjenje znanja

V svojih predavanjih iz leta 1856 Newman govori o organizaciji Aleksandrijske knjižnice, pri čemer nasproti postavlja »živega duha« univerze in »balzamiranega duha« knjižnice. Ob ponovnem branju Newmana, Jaroslav Pelikan¹¹ opomni, da Newman veliko dolguje učenosti »balzamiranega duha«, ki se skriva v knjižnicah, ki jih je Newman obiskoval. Poudari, da je ohranjanje znanja tudi

naloga univerze, poleg njihovega prenašanja in širjenja. Moder izrek Thomasa Carlylea (»resnična univerza je danes zbirka knjig«¹²) je morda pretiran, vendar je dobro poudariti, da družboslovje dandanes potrebuje knjige, ne le digitalnih informacij in »sivih celic«, da potrebuje muzeje in vse, kar omogoča ohranjanje sledi predhodno pridobljenega znanja. Newman podcenjuje potrebo po širjenju znanja. Tudi v tem primeru neizprosen zakon ocenjevanja pelje do krutega načela: *publish or perish!* pri čemer je tiskanih izdaj veliko preveč. Kljub temu igra komunikacija v znanosti bistveno vlogo. Le ona omogoča oplajanje raziskav, preverjanje rezultatov in napredek na posameznih področjih. Vendar se znanstveni svet v tem dobro znajde in omogoča klasifikacijo revij in precejanje publikacij.

Ponovno berimo Newmana

Veliki ameriški univerzitetnik Jaroslav Pelikan (1923–2006) je predlagal konstruktivno kritiko univerzitetnega sistema prek »ponovne analize« Newmanove knjige. Njegova knjiga je navdihnila tudi marsikatero mojo pripombo v tem prispevku. Za sklep se mi zdi pomembno, da tudi ponovno ocenimo Newmanove predloge.

Kar Newman imenuje liberalna vzgoja, ki jo postavlja nasproti utilitaristični, bi morali postaviti v središče vsake sodobne vizije šolstva (naj bo visoko, srednje ali osnovno). Liberalna vzgoja navaja na kritičnega duha (I, v, 6), liberalno védenje, o katerem govori Newman, je védenje-védenja, umetnost polaganja oz. priprave lastnega uma na dejanje učenja. Smoter univerze, pravi Newman, je »razmislek ali razum, ki vpliva na znanje, kar bi z drugimi besedami lahko poimenovali filozofija« (I, vi, 7). Bolje se ne da povedati.

Vseeno se lahko ustavimo pri zaključku šestega predavanja. Razmišljanje zraste iz srečanja umov in Newman naredi hvalospev vzajemnega poučevanja (I, vi, 9), ki je pokazalo svoje meje. V njem želi odsloviti »razširjevalca znanja« in študente prepustiti same sebi (»več je vreden samouk kakršnekoli vrste kot bitje, ki ga oblikuje sistem, ki ob silnem poučevanju prinese tako malo duha«, *prav*

tam). S paradoksom gre tako daleč, da prizna, da »so redki tisti, ki zmorejo brez podpore učitelja (...)«, in »še redkejši tisti, ki se, prepuščeni lastni iniciativi, ne bi našli oholosti (...)«, »kar je resna ovira na poti k resnici«. Portret redkih idealnih izbrancev ni prav navdušujoč: »Upoštevali bodo le svoj osebni pogled na stvari in težko se bodo postavili v vlogo drugih«. Newman se je kljub vsemu umaknil nazaj rekoč, da s tem »presega meje dovoljenega«:

»Imeli bodo več idej, več pameti, filozofije, pristnejše in širše obzorje kot ti resni ljudje, ki jih silimo, da si zaradi izpitov možgane natrpajo z dvajsetimi različnimi predmeti ...«.

Verjetno bi bilo bolj točno in razumno z Jaroslavom Pelikanom (str. 61) reči, da študent prve stopnje približno tretjino svojega znanja dobi od profesorjev, tretjino od svojih kolegov, tretjino pa sam v knjižnici ali laboratoriju ...

Sicer pa lahko z užitek vedno znova prebiramo lepa poglavja, v katerih Newman svari pred hladnostjo tiste univerze, kjer bi samo poučevali, ali kjer trdi, da »se Cerkev ne boji nobenega znanja, ampak vse prečisti in ne zatira nobenega dela naše narave, temveč jo goji v njeni celoti« (II, ix, 8).

Newman je bil čisti proizvod Oxforda, prisiljen v vlogo ustanovitelja (»an anxious and momentous task«¹³), ki je ni želel. Sanjal je o univerzi, ki bi jo želel ustanoviti, medtem ko je predstavljal tisto, ki jo je moral ustanoviti in voditi. Ideja univerze trpi nenehen razkol med Atenami – idealno univerzo – in Dublinom.

Opombe

¹ Prvi izdaji sta iz leta 1852 in 1858. Najboljša je oxfordska izdaja, ki jo je z opombami opremil I. T. Ker iz leta 1976.

² Colin Barr, *Paul Cullen, John Henry Newman, and the Catholic University of Ireland, 1845–1865*, University of Notre-Dame Press, 2003.

³ Glej navdušen opis Louisa Bouyerja, *Newman*, Pariz, 1952, str. 395.

⁴ Ciceron, *De officiis* I, 6 (sklicevanje na Aristotela, *Metafizika*, I, 1, 2, 980a ali 982b25 je še bolj tehtno).

⁵ »Religijo bi kot eno izmed ved uvedel na Filozofski fakulteti« (II, iv, 4–2).

⁶ Pisni del zgodovine filozofije je vseboval naslednja dela: *Izpovedi*, *Božja država*, *Sveta Trojica*.

- ⁷ Na to temo glej delo Bruna Neveua, Prav tam, str. 23–36.
- ⁸ Glej »Škofova avtoriteta«, *Communio* 1980, 5.
- ⁹ V Franciji se je v študijskem letu 2004–2005 na prvo ali drugo stopnjo vpisalo 1.189.900 od 1.430.000 študentov.
- ¹⁰ V Franciji je na tretji stopnji vsak četrti študent tujec.
- ¹¹ J. Pelikan, *The Idea of the University. A Reexamination*, Yale University Press, 1992.
- ¹² « The true University of these days is a Collection of books », 19 maj 1840, v: *Lectures ...*, éd. P. C. Parr, Oxford, 1920, str. V (navaja J. Pelikan, str. 112).
- ¹³ Newman, *Rise and progress of Universities, Introductory* (1899, str. 1).